

Artur Krzyżanowski

psychoterapia4@wp.pl

Aneta Krzyżanowska

PRZEMOC SEKSUALNA

Wykorzystanie seksualne dziecka w wieku wczesnoszkolnym

Istnieje wiele definicji przemocy seksualnej wobec dzieci, jednak nie zawsze są one ze sobą zgodne. W literaturze przedmiotu stosuje się obok *przemocy seksualnej wobec dzieci* terminy zamienne: *wykorzystywanie seksualne*, *molestowanie seksualne*, *nadużycie seksualne*, czy też *krzywdzenie seksualne*. WHO definiuje *przemoc seksualną wobec dziecka* jako: *wykorzystywanie dzieci dla uzyskiwania przyjemności seksualnej przez osoby dorosłe* (Kluczyńska 2002, s. 3).

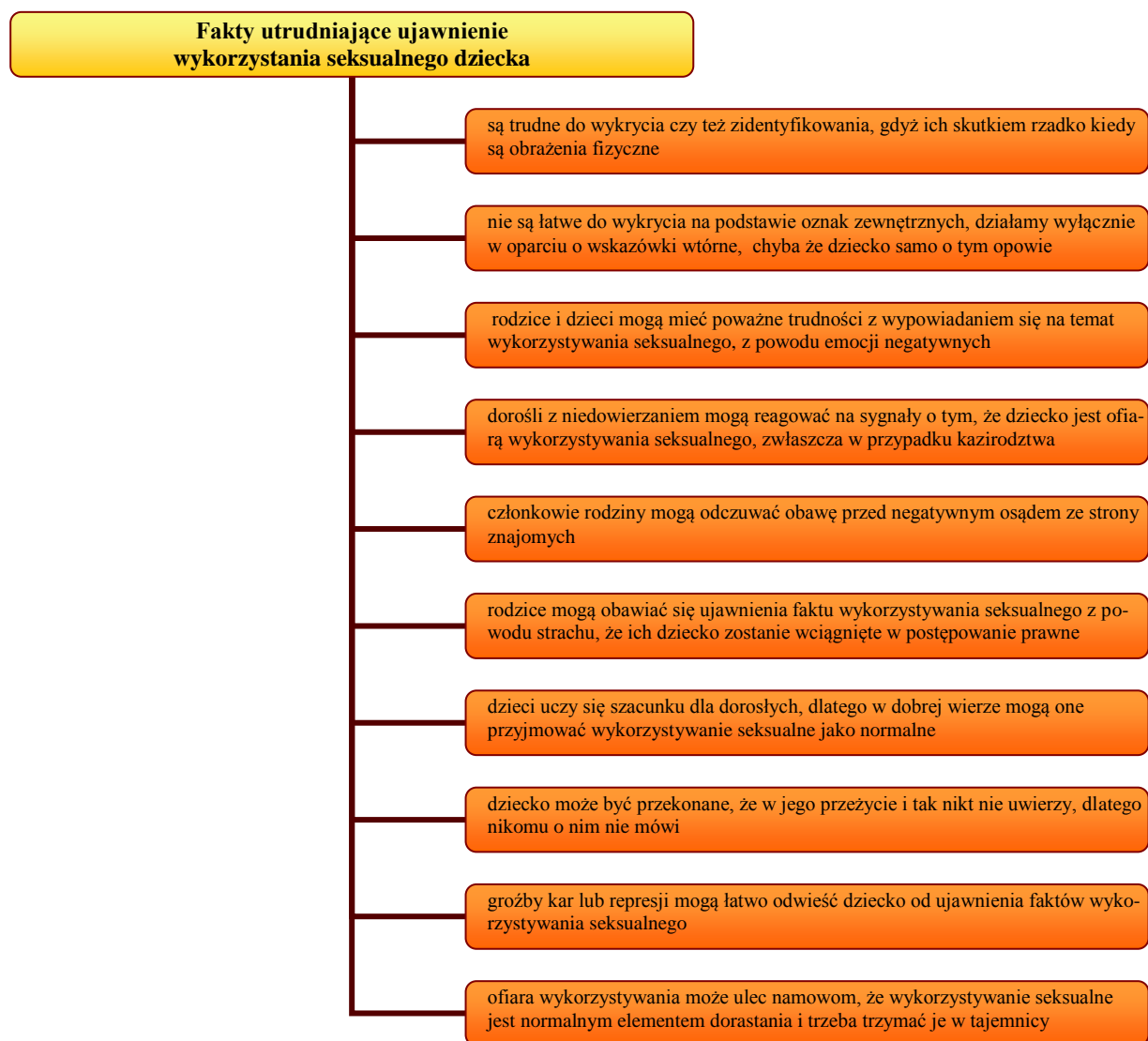
Wyczerpującą definicję podaje Standing Committee on Sexually Abused Children – SCOSAC: *Dzieckiem seksualnie wykorzystywanym uznać można każdą jednostkę w wieku bezwzględnej ochrony, jeśli osoba dojrzała seksualnie, czy też przez świadome działanie, czy też przez zaniedbanie swoich społecznych obowiązków lub obowiązków wynikających ze specyficznej odpowiedzialności za dziecko, dopuszcza do zaangażowania dziecka w jakąkolwiek aktywność natury seksualnej, której intencją jest zaspokojenie osoby dorosłej* (Mazur 2002, s. 49).

Inna definicja mówi, że: *są to takie kontakty i intencje między dzieckiem a dorosłym, w których dorosły (agresor) używa dziecka do podniecenia seksualnego samego siebie, dziecka lub osoby trzeciej. Z wykorzystywaniem seksualnym mamy do czynienia także wtedy, gdy agresor ma mniej niż osiemnaście lat, ale jest wyraźnie starszy od ofiary, albo kiedy sprawuje nad ofiarą władzę lub kontrolę* (Soriano 2002, s. 53).

Seksualne wykorzystywanie dziecka jest najbardziej szkodliwą i odrażającą formą przemocy ze względu na następstwa, jakie ze sobą niesie. Jest to wciąganie

bezbronnego dziecka w sferę aktywności seksualnej nieodpowiedniej do jego etapu rozwojowego, jak również w sferę działań, których dziecko nie jest w stanie zaakceptować i nie rozumie, a które naruszają jednocześnie normy społeczne i prawne. Dziecko w takich przypadkach jest traktowane jako obiekt seksualny, którym osoba dorosła posługuje się w celu zaspokajania własnych potrzeb.

Informacje na temat przemocy seksualnej wobec dzieci najczęściej pochodzą ze źródeł ustnych (Jędrzejewski 2001, s. 119). Dlatego przemoc seksualna wobec dzieci jest szczególnie problematycznym i trudnym obszarem badań. Istnieje wiele różnorodnych trudności w dojściu do obiektywnej rzeczywistości nadużyć seksualnych.

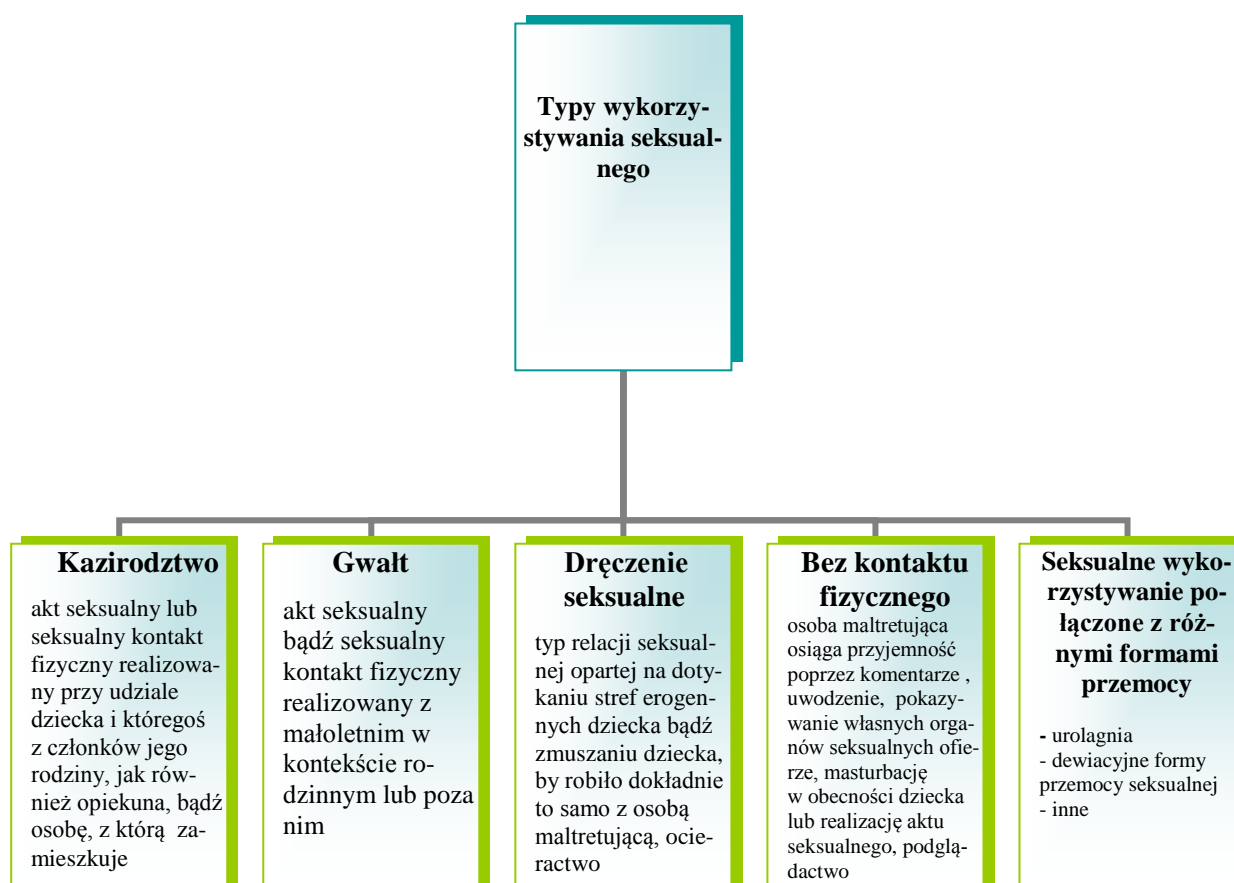

Schemat 1. Fakty utrudniające rozpoznanie wykorzystania seksualnego dziecka

(Soriano 2002,dz.cyt., s. 54-55).

Przypadki przemocy seksualnej wobec dzieci wywołują obawę, zainteresowanie, a także niekiedy prowadzą do utajenia sprawy, łącznie z niezawiadomianiem organów uprawnionych do ścigania tego typu przestępstw. Przyczynami tego typu zachowań są często wstyd pojawiający się w trakcie opisywania zdarzenia, lęk przed urazem wtórnym w czasie trwania przesłuchań, jak również swoisty strach przed naznaczeniem ze strony środowiska, w którym funkcjonuje osoba pokrzywdzona. Jeśli stosuje się nadużycie seksualne wobec dziecka, to i tak nie może ono odejść od rodziców, dokonać wyboru, jak również nie może ocenić, czy to, co mu uczyniono, jest złe i czy mieli ku temu prawo. Dziecko wykorzystywane seksualnie może doświadczać sytuacji traumatycznych pod postacią zdrady zaufania, urazogennej seksualizacji, bezsilności lub stygmatyzacji, czy też oskarżenia (Mazur, 2002, dz.cyt., s. 49).

Konsekwencje przemocy seksualnej wobec dziecka będą wiązać się z tym, czy doświadczyło wszystkich wyszczególnionych sytuacji traumatycznych i będą zależę od czasu ich trwania i typu.

Schemat 2. Typy wykorzystywania seksualnego (Soriano 2002, dz.cyt., s. 55;

Kluczyńska 2002, s. 3-4)

W PRZEBIEGU PRZEMOCY SEKSUALNEJ WOBEC DZIECI

MOŻNA WYRÓŻNIĆ 5 FAZ:

Faza uzależnienia (uwodzenie): W większości przypadkach agresor jest dobrze znany dziecku oraz ma do niego dostęp. Jako swą ofiarę wybiera dziecko odrzucone, samotne, szczególnie spragnione ciepła i bliskości, pozostające w dystansie fizycznym lub psychicznym z osobami z rodziny. Oczekuje sytuacji bycia sam na sam z dzieckiem. Bardzo umiejętnie stwarza klimat intymnej więzi z ofiarą, wykorzystując swą przewagę. Agresor wykorzystuje każdą okazję, aby wpierv podjąć grę, a następnie kontakty seksualne. Większość sprawców stosuje z pozoru niewinne, wyrafinowane metody emocjonalnego uwodzenia. Zachowania erotyczne mogą być prezentowane dziecku jako swego rodzaju edukacja seksualna, zabawa czy gra. Sprawca wciąga dziecko w relacje seksualne poprzez stopniowe przełamywanie w nim poczucia wstydu. Gdy dziecko już jest uzależnione, agresor zaczyna je uwodzić. Wykazuje nadmierną zazdrość o dziecko. Otacza je bardzo wielką troskliwością. Doprowadza do sytuacji, w których chce być jedynym partnerem dziecka. Podczas sytuacji uwodzenia dziecko może pozostawać bez kontaktu fizycznego z agresorem, jednakże doświadcza zamachu na poczucie własnej tożsamości i autonomii.

Faza interakcji seksualnej: Uległe, posłuszne i przekonane dziecko poddawane jest stopniowemu narastaniu czynności seksualnych: od dotykania przez ubieranie, nagość, oglądanie i dotykanie ciał oraz pieszczoty, wspólną kąpiel aż do różnorodnych form penetracji ciała. Oczywiście, może od razu dojść do współżycia seksualnego.

Faza sekretu: Dla sprawcy przemocy seksualnej najważniejszym zadaniem jest dochowanie tajemnicy dokonywanych przez niego czynów. Do tego celu skłaniają go poważne powody prawne, moralne i społeczne. Za wszelką cenę stara się zachować wszystko w sekrecie, gdyż obawia się kary oraz potępienia w środowisku. Powtarza zakazane czyny, ponieważ rozładowują napięcie, dostarczają mu one przyjemności seksualnej, zaspokajają potrzebę siły i dominacji, podnoszą poczucie jego wartości oraz ważności. Sprawca potrafi na lata, a nawet na całe życie, skutecznie zmusić ofiarę do milczenia. Niektóre dzieci dochowują tajemnicy, bo otrzymują nagrody: pieniądze, sprzęt grający, płyty, wymarzone zabawki itd.

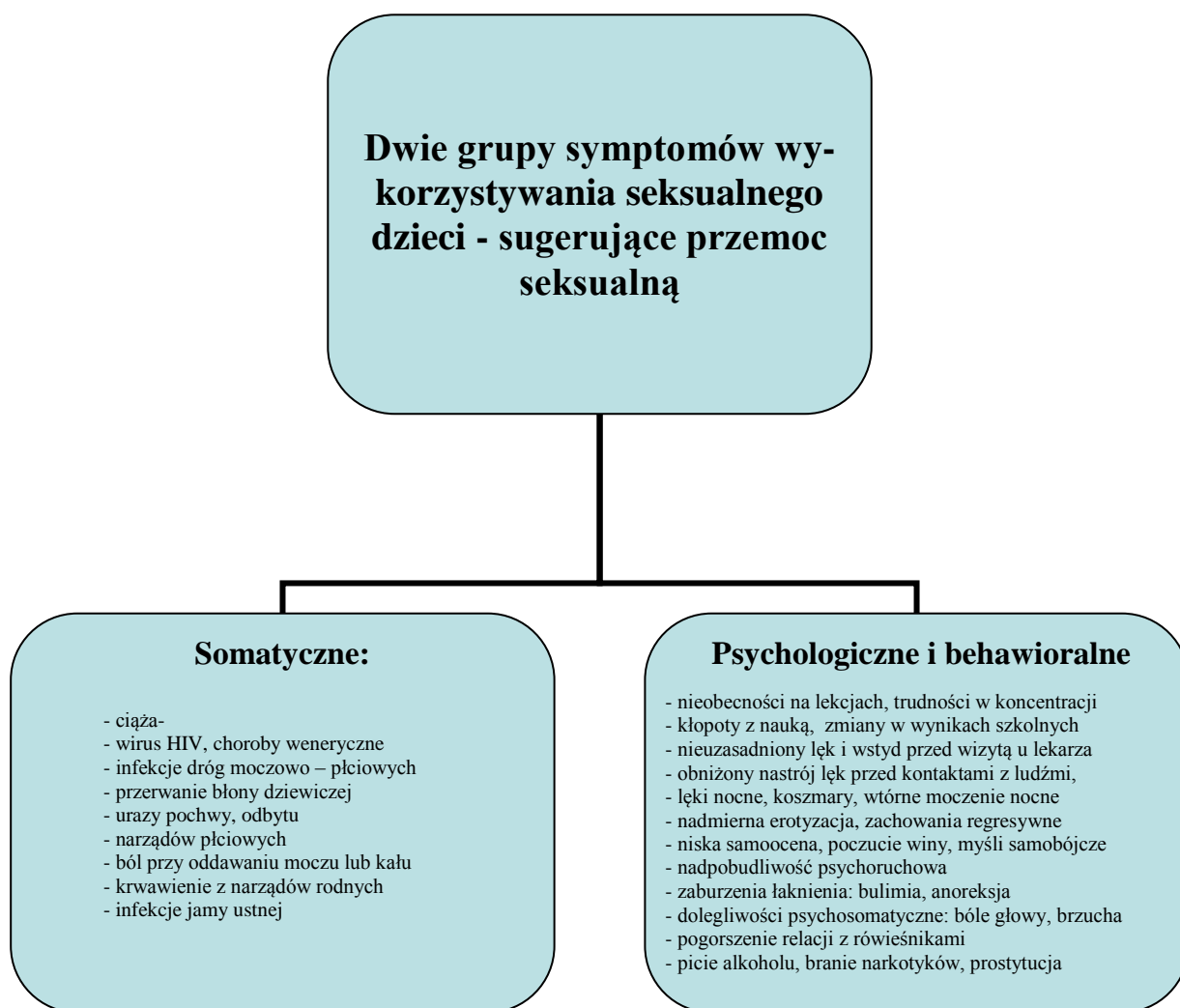
Dziecko doświadczające przemocy seksualnej boryka się ze wstydem, strachem, bezsilnością, poczuciem winy i skrzywdzenia, poczuciem bycia gorszym w połączeniu z pragnieniem bycia kochanym – nieważne w jaki sposób.

Faza ujawnienia: Przemoc seksualna zostaje ujawniona, gdy przypadkowo przyłapiemy sprawcę na dokonywaniu przez niego czynu nierządowego na swej ofierze. Uważny obserwator może zauważyć u dziecka fizyczne uszkodzenia ciała lub dostrzec przedwcześnie rozwiniętą aktywność seksualną. Może także dojść do rozpoznania chorób przenoszonych drogą płciową. Przemoc seksualna wyjdzie na jaw, podczas gdy dziewczyna zajdzie w ciążę. Podczas ujawnienia celowego, dziecko świadomie postanawia powiedzieć komuś o dokonywanych na nim nadużyciach seksualnych. Ofiara może odczuwać wielką potrzebę powiedzenia komuś o swojej tragedii, bo nie jest już w stanie dłużej wytrzymać lęku, napięcia i izolacji.

Faza tłumienia: Sprawca nierządowego czynu intensywnie zaprzecza ujawnionej informacji, aby uniknąć interwencji. Wykorzystuje całą swoją przebiegłość i siłę, aby uniemożliwić dziecku i członkom jego rodziny współpracę z profesjonalistami. Wykorzystując słowną perswazję wpędza ofiarę w coraz głębsze poczucie winy za dokonywaną na nim przemoc seksualną oraz podwyższa jego lęk. Sprawca opisuje dziecko jako niegrzecznego bachora, patologicznego kłamcę lub człowieka chorego psychicznie. Wykorzystuje jego problemy domowe i szkolne, które są skutkiem przemocy seksualnej, żeby udowodnić tezę jego zaburzeń. Dziecko może wagarować, uciekać z domu, narkotyzować się, agresywnie zachowywać się lub osiągać złe wyniki w nauce – jest to sposób tragicznego *wołania o pomoc*. Sprawca interpretuje te zachowania jako wskaźniki nieposłuszeństwa i zachowań chuligańskich. Takie działania agresora mają na celu zastraszenie dziecka oraz obniżenie jego wiarygodności w oczach innych ludzi. Siebie pokazuje jako *czystego i niewinnego* (<http://alhena.poznan.pl/~sp3/pdf/przemoc.pdf>, 07.01.2013). Ofiara przemocy zostaje podwójnie zraniona, jeśli po wykryciu nadużyć seksualnych, nie otrzyma zdecydowanej pomocy ze strony rodziców, opiekunów, bądź była przez nich oskarżana. Dla dziecka krzywdząca jest sytuacja, gdy po ujawnieniu przestępstwa, ono, jako ofiara ma opuścić rodzinny dom oraz przebywać np. w izbie dziecka, w trakcie którym sprawca pozostaje w rodzinnym domu.

Dzieci bardzo rzadko decydują się, żeby przyznać się, że są wykorzystywane seksualnie. Wynika to z faktu, że wstydzą się o tym mówić i często myślą, że są win-

ne zaistniałej sytuacji. Dlatego ważne jest, aby posiadać umiejętność rozpoznania objawów przemocy seksualnej wobec dzieci.

Schemat 3. Grupy symptomów wykorzystywania seksualnego

(Kluczyńska 2002, dz.cyt., s. 4; Soriano 2002, s. 58 – 59)

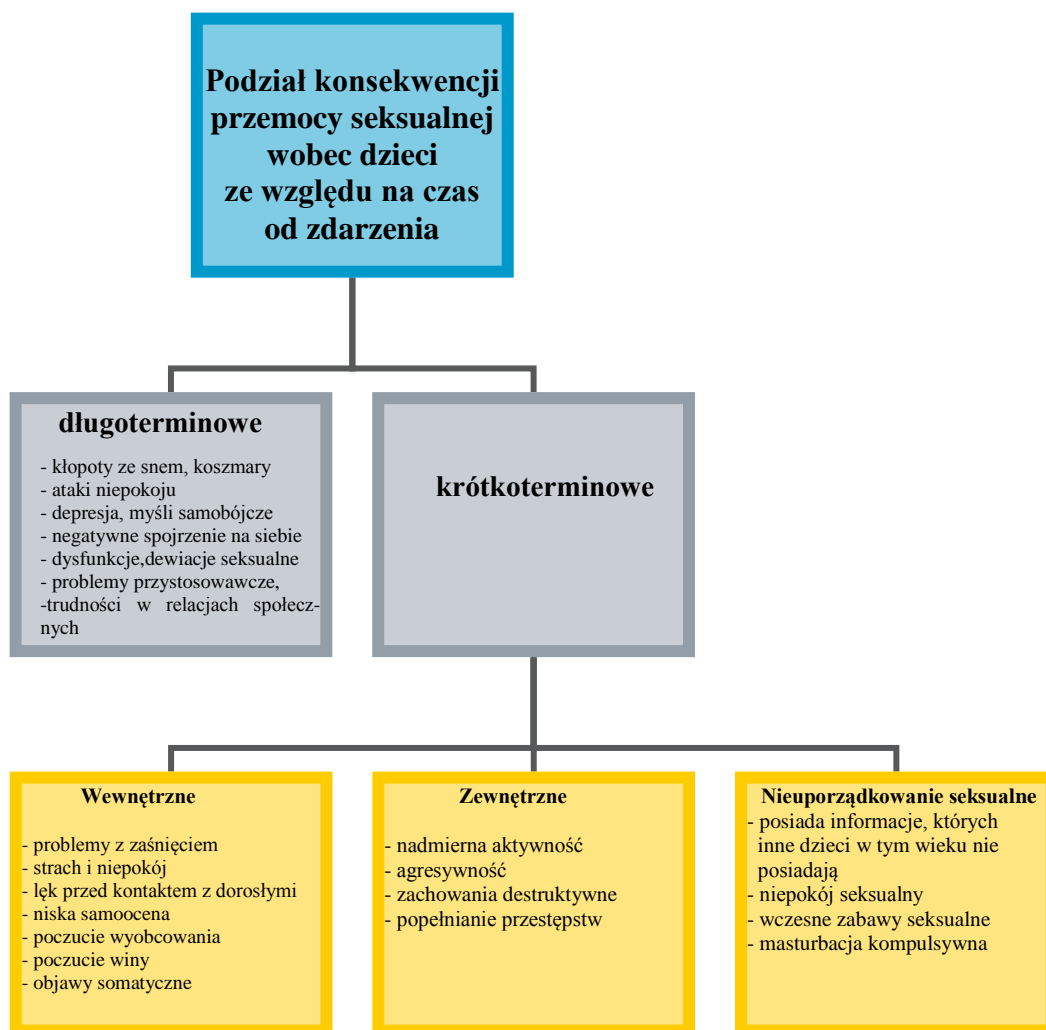
Warto również w tym miejscu przedstawić inną klasyfikację objawów wykorzystywania seksualnego. Wyróżnia się tu cztery poziomy:

- **bezpośrednia komunikacja** - dziecko opowiada o swoich przeżyciach, jest w stanie pokazać to na sobie;
- **komunikaty pośrednie** - dziecko przeżywa napięcie, lęk, ponadto podejmuje zabawy, które mają charakter erotyczny;

- **ostre urazowe objawy** - dziecko cierpi m.in. na moczenie nocne, zaburzenia snu, zaburzenia łaknienia, problemy szkolne, płaczliwość
- **objawy stresu chronicznego** - dziecko na tym poziomie ma depresję oraz zaburzenia psychosomatyczne, może się izolować się od innych ludzi, a nawet podejmuje próby samobójcze.

Pomimo wielu symptomów trudno jest rozpoznać czy dziecko jest molestowane dopóki samo nie zechce nam o tym powiedzieć. Może ono nam jednak przekazać tę informację niekoniecznie za pomocą słów, ale poprzez gesty lub treść zabawy (<http://alhena.poznan.pl/~sp3/pdf/przemoc.pdf>, dn. 11.11.2008).

Kolejna kwestia dotyczy konsekwencji jakie pojawiają się w wyniku wykorzystywania seksualnego dzieci. Należy zaznaczyć, że różnią się one od objawów tym, że mogą wystąpić po upływie dłuższego czasu.

Schemat 4. Konsekwencje przemocy seksualnej wobec dzieci

(Soriano 2002, dz.cyt., s. 60 – 61)

Analizując powyższe zagadnienie trzeba pamiętać, że konsekwencje jakie dziecko poniesie w późniejszym życiu zależą od wielu różnych czynników (wiek, osobowość, rodzaj więzi jaki łączy dziecko z rodziną, przebieg i formy przemocy seksualnej). Oprócz tego następstwa wykorzystywania seksualnego są bardziej poważne w sytuacji, gdy dziecko było wielokrotnie wykorzystywane, sprawca był brutalny, agresywny, po zdarzeniu nie otrzymało profesjonalnej pomocy terapeutycznej, nie uzyskało wsparcia oraz pomocy ze strony swojej najbliższej rodziny, było przesłuchiwane w obecności obcych dla siebie ludzi.

Ponadto przeprowadzone badania wskazują, że osoby, które były molestowane seksualnie w dzieciństwie w życiu dorosłym mają skłonność do sięgania po alkohol i narkotyki, problem z poszanowaniem swoich intymnych granic – dlatego często podejmują zupełnie anonimowe oraz przypadkowe kontakty seksualne z wieloma partnerami, skłonność do stosowania przemocy seksualnej wobec innych, do problemów interpersonalnych, zaburzeń psychotycznych, zaburzeń osobowości, zaburzeń nastrojów, większe prawdopodobieństwo do bycia wykorzystywanym seksualnie (Kluczyńska 2002, dz.cyt., s. 4). Dzieci bardzo często ukrywają fakt, że były molestowane seksualnie, dlatego w tym kontekście tak ważna jest umiejętność rozpoznania objawów przemocy seksualnej. Przydatne są również informacje oraz świadomość, jakie konsekwencje czekają najmłodszych w przyszłym życiu, aby w odpowiednim czasie mieć możliwość podjęcia konkretnych działań.

Kim są sprawcy przemocy? Wbrew wielu opiniom w większości przypadków sprawcami przemocy seksualnej są osoby znające się z ofiarą, a nawet takie, które są jej bliskie. Molestowania seksualnego nie przypisuje się tylko społeczeństwu z marginesu społecznego, lecz coraz częściej takie wykroczenia mają miejsce w otoczeniu cieszącym się dużym prestiżem (Wyżyńska 2007, s. 32-38). Trudno takie osoby odróżnić od innych członków społeczeństwa, jedynie co ich łączy to aktywność seksualna z udziałem dziecka.

Co może być źródłem postępowania sprawcy? Duży wpływ stanowi rodzina i osłabianie jej roli wychowawczej, czy też nieodpowiednie środowisko. Przemoc seksualna staje się obecnie zjawiskiem coraz bardziej powszechnym, ponad kulturowym, obejmującym powoli wszystkie środowiska społeczne i grupy wiekowe. Często zjawiska agresji seksualnej na skutek ich *popularności* tracą na niezwykłości.

Dla większości osób znęcających się seksualnie, molestowanie dzieci nie jest czynnością zastępczą, reakcją na brak zaspokojenia popędu seksualnego w inny sposób. Życie seksualne takiej osoby najczęściej prowadzone jest normalnie, niekiedy nawet bywa ożywione. Najczęściej są to ludzie z pozoru normalni, otwarci, sympatyczni. Przewinienie, którego się dopuszczają zaspokaja ich potrzeby psychologiczne: daje im poczucie siły i władzy, którego nie potrafią uzyskać w inny sposób. Świadomość absolutnego panowania nad ofiarą dostarcza tym ludziom tak silniej przyjemności, że nie potrafią, ani nie chcą się jej wyrzec. Dostarczenie sobie tej przyjemności, wzmacnianej przez elementy erotyczne staje się dla sprawcy molestowania rzeczą najważniejszą, ważniejszą od wszystkiego innego: norm społecznych, zasad moralności, krzywdy ofiary, groźby więzienia (Brene 2000, s. 160).

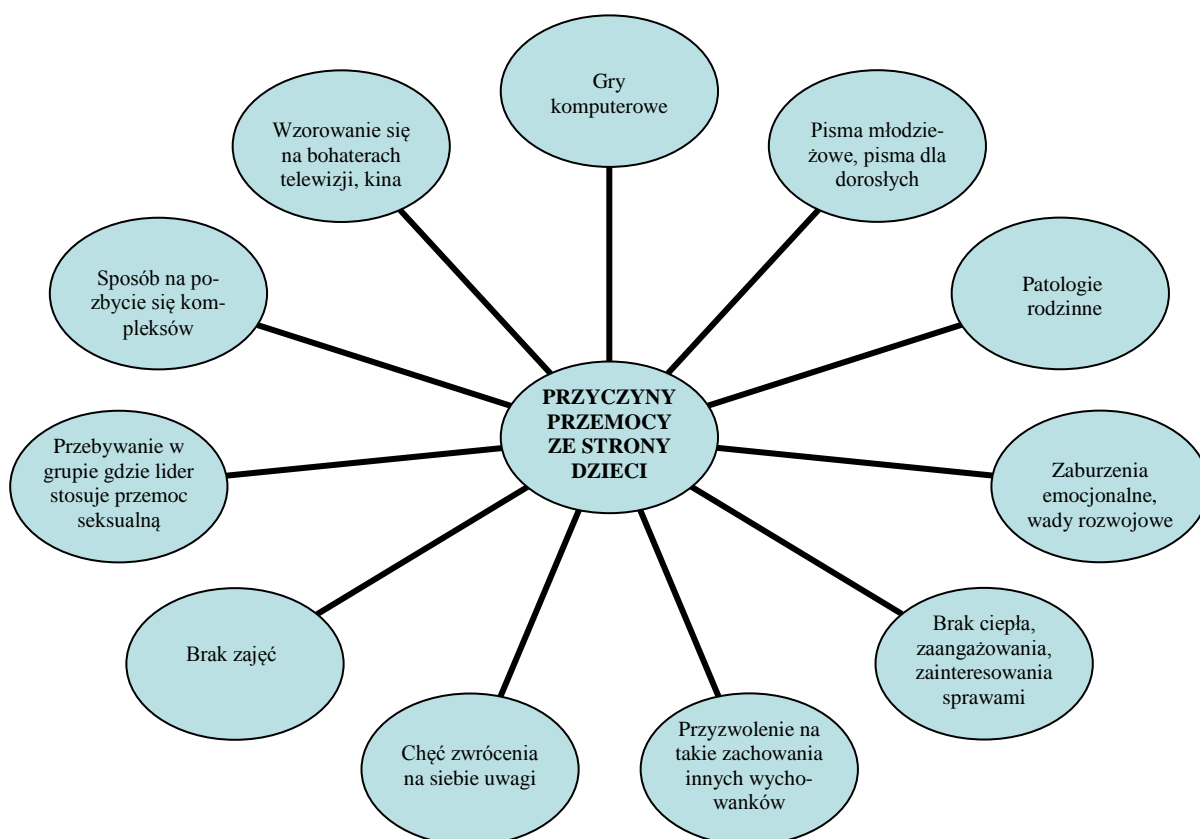
Mówiąc o przemocy seksualnej w szkole w kategoriach sprawców i ofiar, wyłaniają się trzy podstawowe rodzaje relacji, w których to zjawisko występuje:

- **Relacja uczeń - uczeń:** Coraz częściej mówi się w szkołach o narastaniu problemu przemocy seksualnej wśród dzieci i młodzieży. Następuje wyraźny wzrost liczby agresywnych zachowań uczniów na terenie szkoły. Co jest przyczyną tak nagłego wzrostu przemocy seksualnej uczniów? Nie ma jednego powodu decydującym o tym, że dziecko stosuje przemoc seksualną wobec swego kolegi/koleżanki. O rozmiarach tej przemocy wiadomo niewiele, ponieważ uczeń z obawy przed czynami swego rówieśnika-sprawcy nie chce o tym komukolwiek powiedzieć (Wyżyńska 2007, dz.cyt., s. 44-51).

Zjawisko przemocy seksualnej w tej relacji, nawiązuje się szczególnie między uczniami starszymi z młodszymi. Zachowanie takie jest formą demonstrowania władzy ofiarą jak i sposobem na jej ośmieszenie przy rówieśnikach. Za podejmowanie podobnych zachowań odpowiedzialna jest odmienność przebiegu dojrzewania u chłopców i u dziewcząt. Dominacja napięcia seksualnego u chłopców skłania ich do podejmowania zachowań koncentrujących się na kontakcie fizycznym (współżyciu seksualnym). U dziewcząt przeważającym czynnikiem jest potrzeba więzi i bliskości.

Problemy z przemocą seksualną mogą mieć również zdolni uczniowie. Wyprzedzając swoich rówieśników dojrzałością intelektualną, mogą zostać izolowani od grupy. Przyczyną tego mogą być cechy osobowości takiego ucznia np. egoizm, zarozumiałość, niekoleżeńskość, lub też zachowanie mające na

celu *wkupienie* się do grupy czy też ukaranie rówieśnika. Zachowanie to wiąże się również z przemocą seksualną. Doświadczenie bycia sprawcą przemocy seksualnej wpływa na przyszłe życie dziecka. Ma ono kłopoty z przestrzeganiem norm i wartości społecznych, wchodzi w konflikt z prawem. Uczniowie - sprawcy potrzebują pomocy w zmianie swojego zachowania (Czernikiewicz, Pawlak-Jordan 1998, s.42).

Schemat 5. Przyczyny przemocy ze strony dzieci wobec innych dzieci

- **Relacja nauczyciel - uczeń:** Zazwyczaj sprawca przemocy seksualnej jest osobą inteligentną. Nauczyciel potrafiący zdobyć sympatię swej ofiary musi znać psychologię dziecka, wiedzieć jakie są jego zainteresowania oraz jak mu zaimponować. Sprawca wykorzystywania seksualnego, świadomie szuka oraz krzywdzi ofiarę. Dlaczego w przypadku nauczyciela, tą ofiarą staje się podopieczny? Wyjaśnieniem tego może być fakt, iż osoba ta głównie kieruje się myślą o zaspokojeniu swoich potrzeb seksualnych, ukrytych pragnień (Bin-

czycka - Anholcer 2001, s.312). Swoj popęd seksualny kieruje na obiekt, który przyniesie mu oczekiwane doznania. W przypadku gdy ofiarami stają się nieletni, wówczas pojawia się wątek ukrywania, maskowania swoich preferencji aktywności seksualnych. Przyczynami przemocy seksualnej ze strony nauczyciela wobec ucznia mogą być:

- ✓ doświadczenie przemocy seksualnej jako dziecko
  - ✓ sposób na rozładowanie stresu zawodowego
  - ✓ sposób na zrealizowanie swoich ukrytych fantazji erotycznych
- **Relacja uczeń - nauczyciel:** Problem przemocy seksualnej w relacji uczeń - nauczyciel został wykryty w znacznie mniejszym stopniu niż dwie pozostałe relacje. Jednostkowe badania przeprowadzone w 2003r. w pałaczkach z tzw. trudną młodzieżą wykazują, iż przede wszystkim zagrożeni są nauczyciele pracujący w szkołach zawodowych, zakładach poprawczych itp. Badania te wykazały, że w 62% młodzież nie postrzega nauczyciela jako osobę, która ma władzę w klasie, zajmuje w niej pozycję dominującą. Wręcz przeciwnie, wychowawca staje się dla ucznia (sprawcy przemocy) obiektem kpin (Chępa, Witkowski, 1999, s.270).

Sprawcy w ok. 90% przypadków nie są osobami obcymi swej ofierze. Początek znajomości nie wskazuje nic na późniejszy przebieg wydarzeń. Taki okres początkowej znajomości można nazwać okresem *przygotowania* ofiary, by później sprawca mógł nawiązać z nią bezpieczne kontakty erotyczne. Proces ten może trwać kilka miesięcy a nawet lat. Wówczas sprawca testuje reakcje ofiary, chce się przekonać jak daleko może się posunąć i czy ofiara zachowa molestowanie w tajemnicy. Często bywa tak, iż stara się jak najsilniej związać dziecko za sobą pod względem emocjonalnym, stać się dla niego osobą bliską i ważną. Sprawca podważa autorytet rodziców i przyzwyczajają ofiarę do kontaktu fizycznego za sobą, przekonuje ją, że kontakt ten jest czymś naturalnym. Postępowanie takie jest konieczne, ponieważ prowadzi do zachowania tajemnicy przez ofiarę. Zdobycie władzy i panowanie nad pokrzywdzonym dostarcza molestującemu seksualnej przyjemności. Po zakończeniu procesu *przygotowania ofiary* zachowanie molestującego prowadzi do pewnego rodzaju sekretnego związku między ofiarą a sprawcą. W przypadku, gdy sprawcą jest osoba dorosła wówczas wykorzystuje ona naturalną ciekawość dziecka w sprawach zwią-

zanych z ludzkim ciałem i seksem. Do molestowania seksualnego (fizycznego) dochodzi wówczas, gdy sprawca ma już pewność że ofiara jest *gotowa*.

Bardzo często formą *ubezpieczenia* sprawcy jest szantaż. Groźby jakie może zastosować mogą być rozmaite. Zaczynając od powiedzenia o wszystkim rodzinie a skończywszy na pozbawieniu życia. Często przy molestowaniu seksualnym nie tylko w relacji nauczyciel - uczeń, lecz także uczeń-uczeń wykorzystywane są filmy oraz zdjęcia pornograficzne z udziałem ofiar. Filmy takie mogą stać się kolejnym powodem szantażu. Wszyscy sprawcy zdają sobie sprawę, że opowiedzenie o molestowaniu to najpotężniejsza broń ofiary, która może ich w jednej chwili zdemaskować (Chęłpa, Witkowski 1999, dz.cyt., s. 132-146).

Pewnym sposobem powstrzymania sprawcy przed kolejnym przestępstwem jest odizolowanie go od potencjalnych ofiar, poprzez uwięzienie, czy też w przypadku molestowania w szkole, zakaz kontaktu z uczniami, lub kontrolowanie za pomocą monitoringu elektronicznego. Najskuteczniejszym sposobem zapobiegania czynności przestępczym jest powstrzymanie się od przemocy przez samego sprawcę. Ważnym czynnikiem jest odpowiedzialność za własne czyny i skupienie się na krzywdach wyrządzonych ofierze. Celem terapii dla sprawców przemocy seksualnej jest rozwój umiejętności komunikacyjnych, zdolności do empatii i przyjmowania odpowiedzialności.

Terapia sprawcy przemocy jest długim procesem wymagającym jednej lub kilku sesji grupowych w tygodniu przez wiele miesięcy a nawet lat, wspomaganych przez doświadczonych specjalistów. Skutki abstynencji w stosowaniu przemocy doświadczą tylko prawidłowo leczeni sprawcy. Dzieje się tak, ponieważ leczony potrafi odeprzeć myśli o stosowaniu przemocy, gdyż zaangażował się w zmianę i takie myśli nie są już zgodne z jego obrazem samego siebie. Nie ma sposobu, aby komuś zmienić preferencje seksualne. To oczywiste. Terapia służy więc temu, żeby dana osoba nauczyła się kontrolować swoje impulsy seksualne i zaspakajać je w inny, nie krzywdzący nikogo sposób. Często jest to terapia skojarzona, czyli psychoterapia połączona z farmakoterapią, która jest nastawiona na obniżenie poziomu popędu seksualnego poprzez podawanie antyandrogenów. Chodzi więc o obniżenie poziomu libido. W ramach terapii uczy się sprawcę odróżniać czynniki ryzyka, które sprawiają, że nie jest on w stanie powstrzymać impulsu seksualnego i podejmuje tego typu zachowania.

Duża część sprawców zgłaszających się do terapeuty, to osoby, które właśnie coś przeszkrobały i chcą dostać zaświadczenie, że podjęły leczenie. Jeżeli osoby te zauważają, że mogą mieć korzyść z samej terapii, to ją podejmują. Są też tacy sprawcy, którzy mają tak duże poczucie winy, że muszą o tym z kimś porozmawiać. Dlatego w wielkim przerażeniu przybiegają do poradni. Ale tych jest zdecydowanie mniej. Są też tacy, którzy już trafili do zakładu karnego i wiedzą, czym to się kończy i jak będą traktowani przez współwięźniów następnym razem. To działa jak tzw. terapia awersyjna i sprawia, że są oni zmotywowani, żeby coś ze sobą zrobić i już więcej nie trafić do więzienia. Są też sprawcy kierowani przez kuratorów czy sądy w ramach przedterminowego zwolnienia z zakładu karnego, ale oni są tylko tak długo w terapii, na ile to było konieczne, żeby uniknąć dalszych kłopotów.

BIBLIOGRAFIA

1. Binczycka - Anholcer M., (2001), *Agresja i przemoc a zdrowie psychiczne*, PTHP
2. Brene E., (2000), *W co grają ludzie*, PWN,
3. Chępa S., Witkowski T., (1999), *Psychologia konfliktów*, UNUS,
4. Czernikiewicz W., Pawlak-Jordan B., (1998), *Wykorzystywane seksualnie dzieci*, Fundacja „Dzieci niczyje”,
5. Jędrzejewski M., (2001), *Subkultury a przemoc w perspektywie psychoedukacji, socjalizacji i samorealizacji dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa,
6. Kluczyńska S., (2002), *Przemoc seksualna wobec dzieci*, Niebieska Linia, 3/20,
7. Mazur J., (2002), *Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa,
8. Soriano A., (2002), *Przemoc wobec dzieci*, Wydawnictwo eSPe, Kraków,
9. Wyżyńska J., (2007), *Jak chronić dzieci przed molestowaniem seksualnym. Poradnik nie tylko dla rodziców*, Wydawnictwo Media Rodzina, Poznań,
10. <http://alhena.poznan.pl/~sp3/pdf/przemoc.pdf>